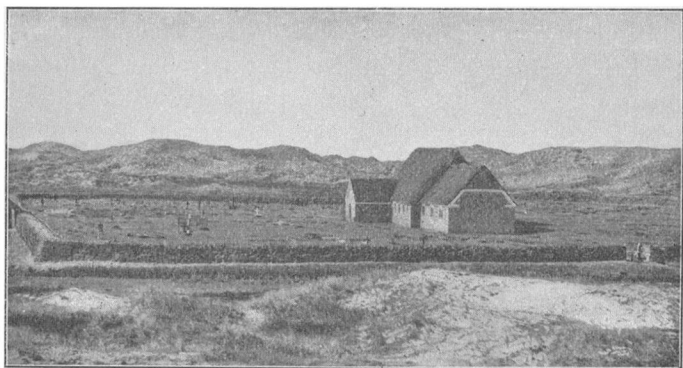

Oksby gamle Kirke og Kirkegaarde før 1891.

Af Overlærer **J. Olsen**, Varde.

DEN Kirke, hvis Billede staar over disse Linier, den sidste straatækte Kirke i Danmark, velkendt fra Thomas Langes Skildringer af Egnen omkring „Eventyrets Land“¹, af „Kalles Mærsk“² og Hornets Sandbjærge, er som bekendt ikke mere til. Efter lange Tiders ublide Kaar, og efter at man i 28 Aar intet havde ofret paa at holde den vedlige, forsvandt endelig dette Minde om en svunden Tid.

En Mand, der i 1888 rejste i disse Egne, skildrer det Indtryk, han da modtog af Kirken og dens Omgivelser, paa følgende Maade: „Oksby Kirkes Omgivelser er en fuldstændig Ørken — intet uden Hede og Sand. Bagved den i Nordvest er høje Klitter; hen

¹ Ho og Skallingen.

² En milelang Slette, der ligner en Ørken med Smaasøer og Lyng.

over den og Kirkegaarden fyger det løse Sand; dog er der som oftest stille omkring den; thi den ligger i en Dal, og Klitterne give den Læ for Vestenvinden. Oksby Kirke ligger maaske mere ensomt end nogen anden dansk Landsbykirke. Hver Vej og hver Sti til den fører gennem Ørkenen, og selv ligger den paa det mest afsides Sted i hele Oksby Sogn. Dens Ydre bærer ligesom hele Egnens alvorsfulde Præg. Kirkegaarden omkring den er stor; thi den gemmer saa mange, der er komne fra Øst og Vest over Havet for at forulykke paa det farlige Horns Rev og finde deres sidste Hvilested i Ly af den fattige Kirke. Paa stille Dage, naar ingen Vind sætter det stride Marehalm i Bevægelse, naar ikke den svageste Susen af det nære Hav lyder, naar intet, slet intet høres uden hine Toner, hvilke kun i Ørkenens Dyb fylder vort Øre, Stilhedens egen Sang, da er her saa underlig betagende¹.

Naar denne Kirke blev opført, vides ikke med Bestemthed; men i hvert Fald har det været efter 1716 og før 1730. Omkring ved 1716 var nemlig den daværende gamle Kirke saa brøstfældig, at der var Tale om at nedbryde den og lade Folkene gaa til Kirke i Ho. Sognemændene modsatte sig imidlertid dette og tilbød at sætte Kirken i Stand, naar det kunde komme dem til Gode i Tiende; men saa truede Sandet atter med helt at begrave den, og saa maatte den flyttes. At den ogsaa var tjenlig til baade at fornyes og flyttes, kan ses af den Beretning, Kirkesynet har afgivet den 19. Maj 1716², og hvoraf jeg her skal anføre et Brudstykke.

¹ „Danmark i Skildringer og Billeder“ af danske Forfattere ved M. Galschiøt S. 440.

² Originalen findes i Provinsarkivet i Viborg.

„Anno 1716 den 19. Maj haver vi underschrefne indfunden os vet Oxby Kirche samme Kirchis og Digis Beschaffenhed og nu befindende Brøstfældighed at siune og taxere o. s. v. Vi befant da bemelte Oxby Kirche, som alleene af Træ med muuret Vægge bestaar og med Straa Halm betæchet i saa slet en Tilstand, at dend af ny schal opbyggis og opsættis, som den ingenlunde med nogen Bestandighed kand forfærdiges, der som den nu staar, thi Sandfug ødelægger baade Kirchen og Grunden, drifver Vandet for sig og fylder Kirchegaarden, at Lig Kisterne ickun lidet kand komme i Jorden for Vand, mens med Jord ovenover Jorden maa opfyldis og forhøies, saa ingen Reparation til nogen Bestandighed sees paa dend at kand giøres, med mindre dend blifver forflyttet til en fast Grund, der kand være fri for Sandknog; Kirchegaardens Dige, som af Jord Sadder¹ har været lagt, findis overalt af Sandfug ruinerit, at ingen Kirchedige findis om Kirchen, men ligger alt under Fæ Fod, og tillige med Kirchegaarden med Sandbjerger og Dynger overlagt, mindre findes nogen Stætter² ved Kirchen, er os og vitterlig, at Kirchen ej heller paa 3 Fag nær er fuldkommen noch til Folchene i Sognet, med mindre dend var saa meget større, saa fremt de skulle nyde Stolestader og Rum i Kirchen: Ellers befantis og er os vitterlig, at Vel-edle Sr. Friderich Hein (Kirkeejeren) nest afvigte Aar lod Kirchegulfven fra Ende til anden i mellem Stolene forhøye og opligge med Gulfsteen og Gulfen i Stolestaderne opfylde med Sand, hvilchet var høyiligen fornøden, efftersom Kirchegulfven var tilforn her og der dybt nedsunchen fuld af Huller, og tit om Høst og

¹ aflange, tykke Græstørv.

² Piller ved Indgangen til Kirkegaarden.

Vinteren i Tøe-Brøde og vaad Veyerlig opfyldt med Vand, fra Kirchedøren næsten op til Alteret, og eragter vi dend Bekostning for 5 Rdl. 2 Mk. o. s. v. Taget paa den nørre Side er overgroet med Moes, utæt og gammel, behøver ny Tag. Paa dend Synder-side befantis Taget paa samme 6 Fag Laug Kirche med Sand overknøgen, og saa fordervet, at af ny vil opbyggis. Paa den Sønder Side var Taget over alt med Sand overknøgen, som veyer det ned og dricher Vandet i sig, naar det regner, saa det ej kand bestaa, ihvorvel det ej længe har ligget. Lægterne overalt paa nørre Siden paa dend hele Kirche befantis af Bøg og gandsche forrodnete. Den øster Gaulende af dend høye Kirche fra Bielchen af og opad fantis over alt brøstfældig og udygtig, i dend Vestergaulende Bielchen saa gandsche forrodnet, saa og Gaulen ovenfor saa slet, at dend hele Overgaul ej kand repareris, med mindre dend med stor Bekostning nedtagis, og igien af ny opsættis. . . . Paa Søndersiden af høye Kirchen østen ved Døren findis en stor Træstytt sat til Kirchen, som i nogle Aar saa har standen, at Kirchen ey i stor Stormveyr skulle omblæsis. . . . Loftet saavel i dend lille som høye Kirche tilhobe 15 Fag fantis af gammel fyr Deller saa forrodnete, bræcheligh, oben og ormstucken, at ny Loft overalt behøvis: Udi Stolene overalt befindis ingen Fodskammel at fælde paa Knæ paa. . . . Vinduerne paa Synder-side tilhobe 15 befindis saa gamle, smaa og dumme, at Kirchen er mørch og dum, og behøvis ny for dem. Ved Kirchen findis ingen Vaabenhus, som høyiligen siunis at behøvis for Kirchekonere og i andre Maader. Kirchedøren ved Synderside fantis gandsche brøstfældig og ingen Laas for dend. Døren ved dend vester

Ende ny af fur Deller, men ingen Laas for dend. Ingen Klochehus fantis ved Kirchen, ey heller i mange Aar har været. . . . Ellers fantis til Inventarium ved samme Oxby Kirche en gammel Altertaule med Alteret, samme Alter behøver at beleggis med ny Fiæle, som dend var brøstfældig. Et Par smaa messing malm Lysestager, af hvilche den ene var bræcheligh, Dæckenet for Alteret var af ingen Værdi, Alterdugen fantis gammel og forslit, Messe Serchen halvslit, Messehaglen gammel af rødblommet Fløyel, Kalch og Disch fantis ingen, ej heller i mange Aar har været, mens Hoe Kirchis Kalch og Disch altid ført fra dend ene Kirche til den anden Kirche, hvor dend behøvedis. Ingen Stie¹ fantis ved Kirchen“ osv.

Jeg skal ikke yderligere fortsætte den af de 6 Synsmænd afgivne Erklæring, da jeg mener, det anførte tilstrækkelig godtgør Trangen til en ny Kirke. Dette synes ogsaa at have været Tilfældet dengang; thi efterat Kirkesynet var foretaget, var man klar over, at der maatte gøres noget, og særlig var man klar over, at Kirken maatte flyttes; men hvor skulde den flyttes hen? det var det store Spørgsmaal. Nogle vilde have den til Egebjerg, men derved fandt de nordlige Sognemænd sig forurettede. Fra Vejrs vilde man have den flyttet til Kalles Mærsk o. s. v. Endelig enedes man dog om en Plads lige Syd for, hvor den gamle havde staaet, og der var det saa, at den Kirke blev opført, hvis Billede vi bringer. Den ny Kirke havde imidlertid ikke staaet længe, før ogsaa den maatte døje ondt. Særlig var det Sandet, som den ene Gang efter den anden truede den med Undergang, ja endnu omkring ved 1770 maatte den vel nok for sidste Gang udgraves af en Sandbanke.

¹ Stige.

Som Billedet viser, var Kirken kullet og lignede et lille uanseligt Hus med smaa Vinduer, straataekt og lavt. Vaabenhus havde den ikke i lange Tider lige saa lidt som Kirkeklokke. Endelig var det saa heldigt, at der strandede et Skib, hvis Klokke man reddede og benyttede, idet man hængte den op inden for den vestlige Gavl i Skibet. Paa Altertavlen, som var fra den katolske Tid, stod i Midten Gud Fader med den tornekrone Frelser ved sin højre Side. Til højre for disse stod saa den kronede Jomfru Maria, og til venstre for hende en Biskop, der holdt 3 Fingre paa den højre Haand i Vejret; i den venstre havde han engang haft noget, men det var hugget af. Sandsynligvis forestillede det St. Nicolaus. Kirken var imidlertid saa lav, at Altertavlen ikke kunde staa under Loftet; saa maatte man skille den ad, og den nederste Del, de 12 Apostle, blev foreløbig sat udenfor Kordøren, og derpaa fik den Plads i en Bondestue. I den nuværende Kirke har man hængt Apostelfigurene op i Samling over Indgangsdøren. Som alt bemærket laa denne Kirke i den mest øde Del af Oksby Sogn, man kunde finde. De eneste Huse, som fandtes i dens Nærhed i det mindste i den Tid, jeg kan huske — var Ringerens og Jordemoderens. Det lave Hus, som paa Billedet findes ved Siden af Kirken (sat op af Stolper og Tørv), var ikke beboet, men kun en Slags Stald, hvor Præsten, der bor i Ho, kunde faa sine Heste ind om Søndagen og til andre Tider, naar der var kirkelige Forretninger.

I 1862 var Kirken allerede saa forfalden, at der var Tale om dens Nedbrydelse; men foreløbig skulde den dog staa i det mindste i 10 Aar, bestemte man. Den fik dog Lov til at staa over 20 Aar endda, inden dens

Dødsdom blev beseglet, idet Ministeriet først gav Tilladelse til dens Nedbrydelse i 1891, imod at Stenene fra den gamle Kirke skulde anvendes ved Opførelsen af den ny eller de ny¹. Og saa blev den nedbrudt . . . og den ny opført omtrent $\frac{1}{2}$ Mil længere mod Øst. Tilbage staar kun den gamle Kirkegaard, ved Synet af hvilken jeg altid mindes Henrik Ibsens Ord om Terje Vigers Grav:

„Den laa paa en vejrhaard Plet,
den var ikke skøttet, var sunken og lav,
men bar dog sit sorte Bræt . . .
Den ligger for Solbrand og Vindes Vift,
og derfor blev Græsset saa stridt og stift,
men med vilde Blomster iblandt.“

Den ny Kirke har nu ogsaa sin Kirkegaard, og saaledes har man nu i Oksby 2 Kirker, men 3 Kirkegaarde, idet man forud for den straataekte Kirke og dens Forgængere kun havde et Kapel ikke mer end ca. 3000 Alen i Sydøst fra det Sted, hvor den ny Kirke nu er opført. Dette Kapel omtales i Præsternes Indberetning til Ole Worm i Aaret 1638 saaledes: „Af naffnkundige Høye findes en høy liggendis i Oxby sogn, „Capelhøy,“ af den aarsag, att der stod fordum en capell paa it viett sted. Folck bleff derpaa fordum begraffuit, som endnu klarlig erfaris, att der ligger mange hunder menniskis hovider oc been paa, som aff den grumme oc forferdelig flod anno 1634 den 11. October bleff obenbart, idet vandet skuldte sanden aff, som nogle ligkister staar, oc benene i oc om ligger, oc udi samme capell vaar fordum en helligdom, som

¹ Der blev nemlig i Virkeligheden bygget 2 Kirker i Stedet for den nedbrudte, nemlig en i Oksby og en i Mosevraa.

kaldtis St. Ender aff Oxby“. Hvem denne Helgen var, der under Navn af St. Ender omtales her, har jeg forgæves søgt Oplysning om, og Kapellet er forlængst forsvundet. Om den allerførste Kirke, som saa opførtes efter Kapellets Nedbrydelse, har ligget paa dette Sted, vides ikke; men Dr. O. Nielsen finder det sandsynligt, at den har staaet ved den By, som gav Sognet Navn, og ikke henkastet i den øde Egn og saa nær ved Ho Kirke som de senere Oksby Kirker.

Der findes endnu et firkantet Stykke Jord ca. 3000 Alen nede i Engen Sydøst for den ny Oksby Kirke, som Folk den Dag i Dag kalder „æ Kápel“, hvilket sikkert er den gamle Kirkegaard fra Kapellets og maaske den allerførste Kirkes Tid. Dette Jordstykke er ca. 65 Alen langt og omtrent lige saa bredt og omhegnet med Traadvæv. Pladsen er i Mands Minde ikke bleven benyttet som almindelig Kirkegaard, men kun som Begravelsesplads for „Strandvadskere.“ Den har i Midten en større Forhøjning, som Beboerne paastaar, hidrører fra en Fællesgrav med ca. 100 Lig, der af Strømmen skal være drevne ned fra de i 1811 langt længere mod Nord strandede to engelske Orlogsskibe „St. George“ og „Defence“¹. Man har dels gennem mundtlig Overlevering dels i Dagbogsoptegnelser Beretning fra flere Steder langs Kysten, hvor der fortælles om Lig, der er drevne i Land fra ovennævnte Stranding. Saaledes fortæller f. Eks. Pastor Stampe,

¹ Disse to Orlogsmænd strandede d. 24. December 1811 udfor Bøvling Strand. Paa Maarup Kirkegaard findes en Grav for de druknede Engelskmænd fra 1808 („The Crescent“) og fra 1811 („Sct. George“ og „Defence“) den første med 36 og de to andre med henholdsvis 98 og 94 Kanoner. I 1895 lod den engelske Marine sætte en Marmortavle over Graven. Saml. til jydsk Historie og Topografi 3. R. II. Bind S. 493.

Sognepræst i Nørre Nebel og født i Viborg 1800, hvorledes han som 11 Aars Dreng saa 18 reddede engelske Matroser som Krigsfanger blive førte til Hovedvagten i Viborg og der beværtede med Brændevin og underholdte med Barberdansen, hvorover de var meget fornøjede. Endvidere fortæller han: „dog hvile og nogle af de strandede Lig her paa Stranden lige herud for. En Del flød endog ned til Lønne Lehn, hvor de begravedes. Allerede d. 2. Juledag om Aftenen kom de første Lig her til Kysten. Der var just Legestue i Lønne; men næppe rygtedes det, at der kom døde Mennesker i Land, førend i et Nu alle Mandfolk forlode Legestuen. De fleste af disse Mennesker ligge altsaa begravede langs med Strandkanten i Klitterne. Mange Ben ere komne til Syne paa Havkanten derved, at Sandet er blevet bortskyllet af Havet, der paa sine Steder er trængt længere ind¹“.

Forresten har man ogsaa andre Meddelelser om iland-drevne Lig, saa det er vel ikke umuligt, at noget saadant kan have fundet Sted paa Oksby Strand.

Lige til 1850 blev de Lig, der begravedes paa denne Kirkegaard, nedsænkede uden Kiste og uden noget som helst — ikke engang omvundne med en Sæk eller et Stykke Sejldug. Følgen deraf blev, efter gamle Folks Beretning, ofte den, at da Graven tit ikke blev mer end én Alen eller halvanden dyb, saa kunde Ræve grave sig ned til Ligene. Der lever endnu Folk, der har fortalt mig, at de mer end én Gang har set Lig ligge blottede paa den Maade. Saa var der en Mand, Fader til en nulevende Gaardmand, som fandt en Strandvadske, til hvem han lod lave en Kiste af raa Brædder, og efter den Tid blev det almindeligt at lave i det mindste en simpel Kasse til at nedsænke Ligene i.

¹ Program f. Viborg Cathedralskole 1897.

Man havde forresten i 1845 det Tilfælde, at en Strandvadske først blev begravet paa „æ Kápel“, men saa blev optaget og begravet paa den rigtige Kirkegaard. Denne Mand viste sig nemlig at være en af de 26 Oksby Mænd, som i 1843 druknede paa én Nat. Der var 23 Familiefædre og 3 Ungkarle, saaledes fortæller de gamle derude. Kirkebogen nævner imidlertid kun 22 druknede, og for dem alle er anført som Dødsdag d. 24. Novbr 1843. I Kirkebogens Anmærkningsrubrik findes følgende Tilføjelse: „Alle de fra Nr. 5 til 26 anførte døde forulykkede i en Storm paa Havet, efter at de den 23de November i Forening med alle de andre Fiskere fra Oksby, Blaavand og Vandflod vare gaaede ud for at komme et omdrivende Skib til Hjælp. Forsaavidt de ere fundne, ere de begravne de anførte Dage.“ Det viser sig saa efter Kirkebogen, at 3 begravedes i November Maaned samme Aar og 8 i December, 1 i Marts og 2 i Septbr. 1844 og endelig 1 i Februar og 1 i Juli 1845. For de øvriges Vedkommende findes ingen Begravelsesdatum. Den i Juli 1845 begravede blev imidlertid først begravet paa „æ Kápel“, da Enken ikke kendtes ved ham. Liget var naturligvis ogsaa kommet i Land i en temmelig ukendelig Tilstand. Men da en Arbejdsmand fik fat i den afdødes Benklæder, fandt han der en Kniv og en Skraa-tobaksdaase, som han kendte, og saa blev Liget gravet op, som før nævnt, og begravet paa den rigtige Kirkegaard. Da Fædrene eller Bedstefædrene til flere af de nulevende Mænd i Oksby var blandt de druknede, er Historien om denne Begivenhed endnu i Minde her paa Egnen. De nærmere Omstændigheder ved denne ulykkelige Sejlads berettes af Folkene herude paa følgende Maade. En engelsk Brig mentes at

være strandet ud for Vejrs, og saa vilde man ogsaa fra Oksby ud at redde; og eftersom det var Magsvejr, da Folkene tog fra Land, var der ingen, som tænkte paa at tage Kompas med. Nu vilde imidlertid Ulykken, at da Vinden friskede op henad Aften, og Folkene gik i Baadene for at sejle hjem, drejede Vinden, ligesom Mørket faldt paa. Dette mærkede de ikke, da de som sagt var uden Kompas, saa de i Stedet for at styre mod Land gik til Søs og druknede. Kun to blev paa Skibet, men de frøs ihjel; thi i Løbet af Natten steg Blæsten til Storm med stærk Frost og Sne.

Lige til den sidste Menneskealder har Flertallet af den mandlige Befolkning i Ho og Oksby Sogne været Sømænd, i det mindste i deres Ungdom og de fleste vel ogsaa i deres Manddom. Naar Drengen havde fyldt sit 14. Aar og var konfirmeret, begyndte han Livet paa Søen. Derfor var der ogsaa i den gamle Kirkes Tid kun Konfirmation én Gang om Aaret, nemlig den første Søndag i Februar. Da var Isen brudt op, og Sejladsen begyndte. Og saa naar Vinteren kom, og Sejlskibene lagde op, kom de, der ikke gik i Langfart, atter tilbage og tilbragte Vinteren i Hjemmet. Samtaleemnet var da under Vinterens Sammenkomster, Julegilder o. s. v., som rimeligt var, hvad den og den havde oplevet, og det kunde ofte være interessant at høre paa, særlig hvad de ældre og mere udviklede havde sét og hørt i fremmede Lande. Andre kom hjem efter 5 eller 10 Aars Langfart, de kunde fortælle mere. Jeg skal eksempelvis nævne en nu i Oregon (Amerika) boende rig og anset gammel Mand. Som 14 Aars Dreng drog han fra Oksby paa Lang-

fart, først paa Amerika og saa paa Kina, hvor han en Tid lang beklædte en højere Stilling i den kinesiske Marine. Han kunde fortælle meget om Livet dernede og om, hvorledes han som Fører af et af de første Dampskibe der i 1862 sejlede langt ind i Landet med General Gordon som Passager o. s. v. En anden Mand, som nu er død, var en Tid lang Kaptajn paa en Hvalfanger, der skruedes fast i Isen oppe under Spitsbergen og knustes. I Spidsen for Besætningen maatte han forlade Skibet, og trækkende Storbaaden med Proviant vandrede de 80 danske Mil over Isen, indtil de traf en russisk Bark uden Besætning. Denne var nemlig død af Skørbug. Saa tog de Skibet, som han førte til Hammerfest, hvor hele Mandskabet blev kastet i Fængsel som mistænkt for at have myrdet Barkens Besætning. Til alt Held havde han sikret sig Logbogen, som han rigtignok ikke kunde læse, men hvori den russiske Kaptajn havde skrevet, at Besætningen døde af Skørbug den ene efter den anden, og nu var de kun to tilbage, der ogsaa var angrebne. Dermed sluttede den, og dette reddede dem. Saadanne Historier, der fortæltes under de forskellige Former, var Folkets aandelige Føde gennem den triste Vinter, særlig naar de fortæltes af Mænd, man kunde stole paa, og det havde Folk et fint Øre for. Kom Historien derimod fra en Mand, der pralede og lod Fantasien løbe løbsk, plejede man at sige: „Han spinder nok en Sømands-Ende“, og saa tog man den for, hvad den var. Historien om Manden, der red paa en Struds tværs igennem Sahara, og flere af den Slags kender man ogsaa.

Som Følge af dette vil man kunne forstaa, at Livet i det hele, som det formede sig i hine Tider, let blev

præget af noget sømandsagtigt, der nok kunde støde den fremmede, men som i Virkeligheden rummede mere Alvor, end der kom til Syne. Saaledes kunde det ske ved Bryllupper, at ikke blot Følget, men ogsaa baade Præst og Degn blev budt Brændevin og Krems¹, naar de kom til Kirken. Engang imellem kunde det vel ogsaa hænde, at „Lærken“ forvildede sig ind i Kirken under Brudetalen, hvor den saa gik rundt for at oplive Gemytterne. Jeg har engang spurgt en gammel Mand, om han havde været med til den Slags Løjer; men han svarede: „A ka étt lij aa snak om' et“. Jeg havde en tydelig Følelse af, at han troede, jeg lagde en Betydning i den Ting, som han ikke syntes om. For det maa siges, at den Slags udartede aldrig til Raahed, det var et harmløst Udslag af et Øjeblikks Lyst til at slaa Gækken løs, ikke for noget ondt, men som en Reaktion mod den triste Stemning, som hele Naturen og de trange Kaar saa let kunde afføde. Der var trods alt dette hos disse Folk en Alvor, ikke som en Krusning paa Overfladen, men som en Understrøm, der kunde bære oppe i Farens Tider. Aldrig gik f. Eks. et Baadelav til Søs, før alle Mand havde knælet ned med Hænderne foldede paa Rælingen og bedet en Bøn; og først naar dette var sket, blev Baaden sat i Vandet. Kirkegangen var ogsaa god i de Tider, og Folk havde Tankerne med, baade naar der blev talt, og naar der blev sunget. Men Jorden var trist og mager som den Dag i Dag: „Gold er den Jord, som Lyngen bær, Guldhøst ikke der van-ker“: Aksene staar i ærbødig Afstand, nikkende fornemt til hverandre. Og slide maa alle; men til Gengæld kendes mindre til den Nydelsessyge og Luksus, der

¹ en firkantet tør og sprød Kage, lidt større end et Spillekort.

andet Steds tærer paa Livet. Gaardmanden staar ikke her med Piben i Munden og ser til, naar der skal arbejdes; han gaar selv i Spidsen for sine Folk og gør sig en Ære af, at hans Skaar ikke bliver smallere end deres. Der er Trang til Oplysning og et aabent Øre for alt, hvad der er godt at kende baade i Aandens og Haandens Verden. Det er ikke den ringeste Del af det danske Folk, der bor bag Klitten.